

Особливості кваліфікації притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності

УДК: 343.22

СИЙПЛОКІ Микола Васильович,

здобувач кафедри кримінального права Київського національного університету внутрішніх справ.

Анотація: В статті розглянуті особливості такої кваліфікуючої ознаки притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності як штучне створення доказів обвинувачення або інша фальсифікація. Досліджені основні ознаки складу злочину та визначені типові форми штучного створення доказів обвинувачення або іншої фальсифікації.

Ключові слова для

електронного пошуку: кримінальна відповідальність, кваліфікуюча ознака, докази обвинувачення, фальсифікація, слідчий, прокурор.

В усіх сферах правового регулювання, в тому числі й у кримінальному судочинстві, мають одержати розвиток і конкретизацію фундаментальні принципи, на яких базуються взаємовідносини між правовою державою і особою: верховенство закону, обмеженість і підзаконність державної влади, невід'ємність, непорушність та недоторканність прав і свобод особи, взаємна відповідальність держави і особи.

Ці положення набувають особливого значення для кримінально-процесуальної діяльності, оскільки вона поєднана з вторгненням в особисте життя громадян, обмеженням у випадках, передбачених законом, їх прав і свобод, застосуванням заходів процесуального примусу.

Якщо розглядати склад, що регламентує кримінальну відповідальність за притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності (ст. 372 КК України), то можна констатувати, що згадана норма в даний час бере під кримінально-правову охорону лише відносини, які пов'язані з пред'явленням особі обвинувачення, тоді як відносини, зв'язані з початком кримінального переслідування, законом не охороняються, що породжує проблему охорони прав і свобод громадян з моменту порушення кримінальної справи.

Судова практика боротьби із притягненням завідомо невинного до кримінальної відповідальності практично не має випадків застосування ст. 372 КК України. Так, за даними Державної судової адміністрації України за 2002-2006 роки злочинів, передбачених ст. 372 КК України, взагалі не було зареєстровано. Приведена статистика виступає серйозною підставою для висновку про те, що ст.372 КК України не забезпечує належний рівень охорони

діяльності органів правосуддя в даній частині, не запобігає такого роду злочину.

Викладене зумовлює актуальність наукового осмислення і детального теоретичного дослідження норм про відповідальність за притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності.

Теоретичну основу статті становлять праці таких відомих учених, як Ю.В. Александрова, М.І. Бажанова, Ю.В. Бауліна, А.М. Бойко, В.І. Борисова, І.С. Власова, М.М. Голоднюка, І.М. Даньшина, М.А. Єфімова, І.С. Іванова, М.Й. Коржанського, О.Г. Лебедєва, Л.В. Любанова, П.С. Матишевського, М.І. Мельника, В.О. Навроцького, В.І. Осадчого, М.І. Панова, Ш.С. Рашковської, Є.О. Смирнова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація, В.І. Тютюгіна, О.В. Федорова, М.І. Хавронюка, С.С. Яценко та ін.

Хоча при цьому, в працях вказаних вчених, на нашу думку, не у повній мірі розглянуті спірні питання застосування такої кваліфікуючої ознаки притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності як штучне створення доказів обвинувачення або інша фальсифікація.

Так, у вітчизняній правовій літературі є різноманітні точки зору щодо тлумачення такої кваліфікуючої ознаки притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності.

В.В. Кудрявцев вважає, що штучним створенням доказів обвинувачення або іншою фальсифікацією є умисне викривлення або неправильне тлумачення фактів, подій, встановлених слідством, штучне створення, знищення або вилучення із справи документів, спонукання експертів до завідомо неправдивого висновку, невідображення у справі доказів, які спростовують обвинувачення тощо [1].

Ю.В. Александров під штучним створенням доказів обвинувачення або іншою фальсифікацією розуміє підбурення свідків або потерпілого до давання неправдивих показань, підробка документів, що є доказами в кримінальній справі, знищення справжніх документів тощо [2, с. 519].

На думку В.І. Тютюгіна, штучне створення доказів обвинувачення може полягати у всіляких діях винного: підроблення або використання підроблених документів, умисне неправильне тлумачення фактів та подій, знищення чи вилучення зі справи документів, схилення свідків та потерпілого до давання завідомо неправдивих показань, примушування експерта до давання неправдивого висновку тощо, а інша фальсифікація обвинувачення може полягати у вилученні зі справи речових доказів, документів і протоколів, що свідчать про невинність потерпілого, невідображенні у справі фактів і обставин, що спростовують обвинувачення, приписках у протоколах слідчих дій, відмові у виклику свідків тощо [3, с.1014].

За думкою І.С. Іванова фальсифікацію характеризують будь-які перекривляючі дійсність відомості, ідеальні і речові, які викликані різними спонуканнями, і на цій підставі вона (фальсифікація) синонімічна брехні, обману, підробці, підлогу. При цьому він підкреслює, що словосполучення «фальсифікація доказів по кримінальній справі» некоректне, більш емким і суто кримінально-правовим поняттям є «штучне створення доказів» [4, с. 6].

І.В. Дворянськов вважає, що фальсифікація включає до себе найрізноманітніші форми викривлення вже існуючих фактичних даних шляхом впливу на їх матеріальні носії (підроблення, стирання, помітка другим числом), а не лише штучне створення, тобто формування спочатку і цілком [5, с.229].

На нашу думку, оскільки законодавцем застосовано словосполучення «штучне створення доказів обвинувачення або інша фальсифікація» можна вважати останню як різновид штучного створення доказів.

Для з'ясування сутності поняття словосполучення «штучне створення доказів обвинувачення» необхідно проаналізувати поняття доказів.

Відповідно до статті 65 Кримінально-процесуального кодексу України (далі – КПК) доказами в кримінальній справі є всякі фактичні дані, на підставі яких у визначеному законом порядку орган дізнання, слідчий і суд встановлюють наявність або відсутність суспільно небезпечного діяння, винність особи, яка вчинила це діяння, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи.

Ці дані встановлюються: показаннями свідка, показаннями потерпілого, показаннями підозрюваного, показаннями обвинуваченого, висновком експерта, речовими доказами, протоколами слідчих і судових дій, протоколами з відповідними додатками, складеними уповноваженими органами за результатами оперативно-розшукових заходів, та іншими документами.

Ст. 66 КПК чітко визначено, що особа, яка провадить дізнання, слідчий, прокурор і суд в справах, які перебувають в їх провадженні, вправі викликати в порядку, встановленому цим Кодексом, будь-яких осіб як свідків і як потерпілих для допиту або як експертів для дачі висновків; вимагати від підприємств, установ, організацій, посадових осіб і громадян пред'явлення предметів і документів, які можуть встановити необхідні в справі фактичні дані; вимагати проведення ревізій, вимагати від банків інформацію, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб у порядку та обсязі, встановлених Законом України «Про банки і банківську діяльність». Виконання цих вимог є обов'язковим для всіх громадян, підприємств, установ і організацій.

Докази можуть бути подані підозрюваним, обвинуваченим, його захисником, обвинувачем, потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем і їх представниками, а також будь-якими громадянами, підприємствами, установами і організаціями.

У передбачених законом випадках особа, яка провадить дізнання, слідчий, прокурор і суд в справах, які перебувають в їх провадженні, вправі доручити підрозділам, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, провести оперативно-розшукові заходи чи використати засоби для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальній справі.

На наш погляд, штучне створення доказів обвинувачення (фальсифікація доказів) має місце у тому випадку, коли слідчий або прокурор умисно використовує ті, що є або створює нові докази по кримінальній справі з метою притягнення до кримінальної відповідальності особу, яка невинна у вчиненні злочину. При цьому, якщо моментом закінчення даного злочину є оголошення постанови про притягнення особи як обвинуваченого, суб'єкт злочину оголошує постанову, яка заснована: а) на доказах, які штучно створені для притягнення конкретної особи до кримінальної відповідальності за злочин, який вона не вчиняла і який не мав місце насправді; б) викривлених доказах по кримінальній справі, яка порушена на законних підставах, але особа у вчиненні злочину невинна (не має жодного відношення до злочину); в) викривлених доказах по кримінальній справі, яка порушена на законних підставах, але особа винна у вчиненні іншого злочину, ніж йому ставиться (особа винна у вчиненні іншого злочину, наприклад, менш тяжкого).

На підставі аналізу ст.ст. 131, 229, 109 та 114-1 КПК можна стверджувати, що суб'єктом притягнення невинного до кримінальної відповідальності є тільки слідчий (начальник слідчого відділу) та прокурор.

Таким чином, штучне створення доказів обвинувачення або інша фальсифікація може вчинятися слідчим чи прокурором особисто або за допомогою чи примушенням інших осіб.

Аналіз норм кримінально-процесуального законодавства (ст. ст. 65,66 КПК) дозволяє дійти

висновку, що в першу чергу до інших осіб відносяться особи, які подають докази (ст. 66 КПК) — підозрюваний, обвинувачений, його захисник, обвинувач, потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач і їх представники, а також будь-які громадяни.

Таким чином, штучне створення доказів обвинувачення або інша фальсифікація може вчинятися слідчим чи прокурором:

- 1) самостійно;
- 2) в змові з іншими особами (учасниками процесу - обвинуваченим, підозрюваним, захисником, обвинувачем, слідчим, представником органа дізнання, а також потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем та їхніми представниками; перекладачем, експертом, будь-якими громадянами тощо);
- 3) шляхом примушування до створення доказів обвинувачення інших осіб, які перелічені в п. 2.

Штучне створення доказів обвинувачення або інша фальсифікація може складатися з:

— підроблення або використання підроблених документів, що є доказами в кримінальній справі;

— підміни, вилучення або знищення речових доказів, документів;

— умисного неправильного тлумачення або викривлення фактів, подій, встановлених слідством;

— штучного створення, знищення або вилучення із справи речових доказів, документів, протоколів;

— невідображення у справі фактів та обставин, що спростовують обвинувачення;

— відмови у виклику осіб як свідків і як потерпілих для допиту або як експертів для дачі висновків;

— спонукання або примушування експертів до завідомо неправдивого висновку;

— схиляння або примушування свідків та потерпілого до давання завідомо неправдивих показань;

— приписках у протоколах слідчих дій;

— підкладення, підкидання предметів або документів з метою їх подальшого вилучення і оформлення як доказів тощо.

З суб'єктивної сторони вказані діяння вчинюються є прямим умислом, тобто винна особа діє завідомо і усвідомлює, що вона штучне створює докази обвинувачення або здійснює іншу фальсифікації та бажає притягнути невинну особу до кримінальної відповідальності. Мотиви вчиненого можуть бути різними (помста, ревнощі, кар'єризм, корисливість тощо). Мотиви здійснення злочину не мають значення для кваліфікації, оскільки не передбачені законом як обов'язкова ознака складу, але можуть враховуватися при індивідуалізації покарання у межах санкції, передбаченої за інкриміноване діяння.

Наслідки притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності також можуть

бути різноманітними, але вони перебувають за межами складу злочину і можуть враховуватися судом лише при визначенні міри покарання.

Проведене дослідження, дозволяє запропонувати такі висновки.

1. На наш погляд, штучне створення доказів обвинувачення (фальсифікація доказів) — це протиправні умисні дії слідчого або прокурора за кримінальною справою щодо використання наявних або створення нових доказів з метою притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності.
2. Штучне створення доказів обвинувачення або інша фальсифікація може складатися з: підроблення або використання підроблених документів, що є доказами в кримінальній справі; підміни, вилучення або знищення речових доказів, документів; умисного неправильного тлумачення або викривлення фактів, подій, встановлених слідством; штучного створення, знищення або вилучення із справи речових доказів, документів, протоколів; невідображення у справі фактів та обставин, що спростовують обвинувачення: відмови у виклику осіб як свідків і як потерпілих для допиту або як експертів для дачі висновків; спонукання або примушування експертів до завідомо неправдивого висновку; схиляння або примушування свідків та потерпілого до давання завідомо неправдивих показань; приписках у протоколах слідчих дій; підкладення, підкидання предметів або документів з метою їх подальшого вилучення і оформлення як доказів тощо.
3. З суб'єктивної сторони вказані діяння вчинюються с прямим умислом, тобто винна особа діє завідомо і усвідомлює, що вона штучне створює докази обвинувачення або здійснює іншу фальсифікації та бажає притягнути невинну особу до кримінальної відповідальності.
4. Штучне створення доказів обвинувачення або інша фальсифікація може вчиняться слідчим чи прокурором особисто або за допомогою чи примушенням інших осіб.

Список використаних джерел:

1. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Під загальною редакцією Потебенька М.О., Гончаренка В.Г. у 2-х ч. Особлива частина. – К.: Форум, 2001. – 942 с.
2. Кримінальне право: Особлива частина: Підручник / Ю. В. Александров, В. І. Антипов, М. В. Володько; За ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – 3-ге вид., доп. і перероб. – К.: Юридична думка, 2004. – 656 с.
3. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Ю.В.Баулін, В.І Борисов, С.Б. Гавриш та ін.; За заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2006. – 1184 с.
4. Иванов И.С. Уголовная ответственность за фальсификацию доказательств по уголовному делу. Автореф. дис... канд. юрид. наук. Волгоград. 2005. – 20 с.
5. Дворянсков И.В. Преступления, нарушающие процессуальные условия получения доказательств. // «Черные дыры» в Российском законодательстве. 2003. – № 3. – С. 226-245.